

Міністерство освіти і науки України
Інститут історії України НАН України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Чернівецька міська рада
Науково-дослідний Центр Буковинознавства

**НА ПЕРЕТИНІ ЕПОХ.
ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА:
ФЕНОМЕНОЛОГІЯ, ГЕОПОЛІТИЧНІ
ТА ГУМАНІТАРНІ НАСЛІДКИ,
ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ**

**МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ,
присвячена 110-й річниці початку
Великої війни 1914-1918 рр.**

МАТЕРІАЛИ ТА ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Чернівці, 27-28 вересня 2024 року

Чернівці – 2024

УДК 94(100)"1914/1918"

Н 125

Друкується за ухвалою Вченої ради факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол № 2 від 17.09.2024 р.).

Редакційна колегія: проф. О.В. Добржанський (голова), доц. В.Л. Карпо, проф. В.П. Фісанов, проф. О.І Сич, проф. М.К. Чучко, проф. Ю.І. Макар, доц. Г.М. Яценюк, доц. Г.М. Скорейко, доц. В.С.Струтинський, доц. М.Р. Гуйванюк, доц. С.В. Герегова, доц. А.В. Мінаєв, асист. М.В. Глібішук (відповідальний секретар), асист. Н.М. Христан.

Рецензенти:

Литвин М.Р. – д.і.н., професор, завідувач відділу «Центру дослідження українсько-польських відносин» Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича.

Зуляк І.С. – д.і.н., професор Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Н 125 **На перетині епох. Перша світова війна: феноменологія, геополітичні та гуманітарні наслідки, історична пам'ять.** Міжнародна наукова конференція, присвячена 110-й річниці початку Великої війни 1914-1918 рр., Чернівці, 27-28 вересня 2024 р. Матеріали і тези доповідей / Наук. ред. О.В. Добржанський. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2024. – 160 с.

УДК 94(100)"1914/1918"

У збірнику матеріалів та тез учасників конференції розглядаються актуальні питання історії Першої світової війни. Значна увага приділена паралелям подій Великої війни 1914-1918 рр. з сучасною війною російської держави проти України.

Для науковців, студентів, вчителів історії та широкого загалу читачів.

© Чернівецький національний університет, 2024

З М І С Т

МАТЕРІАЛИ

Олександр Лисенко

Чи необхідна для розв’язання «українського питання»
ІІІ світова війна? 10

Олександр Реснт

Від Романових до Путіна: криваве розлучення
України з Російською імперією і Перша світова війна
як його тригер 20

ТЕЗИ

Aleksandr Ivanov

Ort during First World War 29

Yevhen Shyshka

Residents of Mykolayivka village,
Bakhmut uyezd, in the First World War 31

Сергій Адамович

План українського військового десанту на Кубань
восени 1914 р.: нереалізований шанс 32

Олександр Безаров

Єврейське питання в Російській імперії у роки
Першої світової війни на шпальтах «Киевлянина» 35

Катерина Біла

Українці Галичини та Буковини у воєнній пропаганді Російської
імперії (1914 – 1917 рр.): «Збірний образ» 37

Тамара Богачик

Основні події Першої світової війни на території
Північнобессарабського краю 39

Андрій Бойда

Взаємодія Василя Порайка і Євгена Коновальця
в Галичині та під час російського полону (1906-1916) 41

Оксана Вільшанська

Міське населення в роки Першої світової війни:
повсякденне життя і суспільні настрої 43

Олександр Гадинко

Місто Сторожинець в роки Першої
світової війни (1914-1918) 45

Сергій Гакман

Проблема Буковини в російсько-румунських
відносинах під час Першої світової війни 47

Світлана Герегова

Щоденник Івана Бажанського – вагоме джерело
з історії Великої війни на Буковині 49

Микола Глібіщук

Шпигуноманія у роки Першої світової війни:
буковинський вимір 51

Андрій Гресько

Контакти Андрея Шептицького та Дмитра Вітовського
під час Першої світової війни (1914–1918 рр.) 53

Василь Грицканюк

Утворення маріонеткової ГСРР в Західній Україні
як один із наслідків Першої світової війни 55

Микола Гуйванюк

Парамілітаризація січового руху Галичини й Буковини
напередодні Першої світової війни 57

Олександр Добржанський

Національні прагнення українців Буковини
в роки Першої світової війни 60

Олександр Донік

Гуманітарна складова діяльності Союзу міст
в Україні в роки Першої світової війни 63

Оксана Дрогобицька

Санітарно-гігієнічне становище населення
Станиславівщини у 1918 – 1923 рр. 65

Владислав Єрмоленко

Василь Стефаник і Перша світова війна
(громадсько-політична діяльність) 67

Любов Жванко

Біженці Великої війни: трансформації краєвиду
українського провінційного міста 69

Андрій Жук

Діяльність греко-католицького духовенства
Тернопільщини в ході Першої світової війни 71

Іван Зуляк, Ярослав Богдан

Декларативні наміри російської окупаційної влади
щодо надання допомоги місцевому населенню
Тернопільської губернії у 1914 р. 73

Юлія Івасюта

Необхідність деколонізації Росії у аналогії
з наслідками цього ж процесу в 1917-1921 рр. 75

Оксана Каліщук

Історичні паралелі як інструмент аналізу
російсько-української війни: приклад Великої війни 77

Тарас Ковалець

Звичаї та повсякдення українців Галичини
й Галицького Поділля у часи «Великої війни»
очима німецьких солдатів 81

Андрій Королько

Російська окупація Покуття під час
брусиловського прориву 1916 р. 83

Петро Костючок

Стрест-тест етнополітичної адаптивності українців
карпатського регіону під час Великої війни (1914–1915 рр.) 85

Олена Кужельна

Перші дні роботи Товариства Червоного Хреста у Києві
на початку Великої війни. Зі спогадів киянина
Володимира Федоровича Романова 87

Ярослав Кушнір

Структура та завдання органів управління Буковини
в період адміністративної уніфікації Румунії (1918-1920) 90

Володимир Любченко

Обміни заручниками під час Першої світової війни:
Кейс Соломона Вайссельбергера та інших чернівчан 92

Борис Малиновський

Початок наступу німецьких військ
в Україні (лютий 1918 року)..... 94

Наталія Мартиненко, Микола Григоров

Організація медичної допомоги пораненим
в роки Першої світової війни 96

Тетяна Мінаєва, Андрій Мінаєв

Обмін військовополоненими інвалідами та
хворими під час Першої світової війни 98

Володимир Молчанов

Вплив науково-технічного прогресу на характер
Першої світової війни в Україні 100

Сюзанна Мотрук

Вшанування пам'яті британських сестер милосердя
під час Великої війни на сучасному етапі 103

Андрій Науменко

Організація та завдання російської та
австро-угорської кінноти на початку Першої світової війни 106

Наталія Нечасва-Юрійчук

Усвідомлення [не]безпеки: ідеї Інтермаріуму у XXI сторіччі108

Назарій Петрів

Євангельсько-баптистський рух на західноукраїнських землях
у переддень Першої світової війни110

Руслан Пиріг

Українська гетьманська держава в пошуках
прихильності Антанти (1918 рік)111

Ігор Піддубний

Роль біженців з Австро-Угорщини в організації
об'єднавчих процесів у роки Першої світової війни114

Марія Пірко

Воєнний щоденник Богдана Заклинського
як історичне джерело 117

Василь Притулюк

Місця національної пам'яті років Першої світової війни
в українсько-польських відносинах 119

Тарас П'ятничук

Образ ворога в американській політичній карикатурі
періоду Великої війни 1914-1918 рр. 121

Богдан Рибак

Михайло Ганушевський у вирії Першої світової війни
та визвольних змагань в Галичині в 1914-1921 рр..... 123

Людмила Рожкова

Мілітаристська пропаганда у роки першої світової війни 125

Олександр Сич

Пропаганда як спадок Першої світової війни 128

Ганна Скорейко

Галицько-Буковинський комітет і його роль у поверненні
українських бранців з російського полону 130

Людмила Стрільчук Меморіал орлят, як відгомін Великої війни у історичній пам'яті.....	133
Роман Тимченко, Східна Галичина в умовах завершення світової війни: між Києвом і Віднем.....	135
Мирослава Філіпович Історична пам'ять як ціль у «гібридній війні».....	137
Володимир Фісанов Британські літератори у «війні слів» у роки світового конфлікту, 1914-1916.....	139
Назарій Христан Велика війна і соціум: антисемітизм у політиці російської окупаційної адміністрації на Буковині у 1914 – 1915 рр.	141
Ігор Цепенда, Володимир Великочий Перша світова війна як етап реалізації українського соборництва на початку ХХ століття	144
Віталій Чебаник «Озброєний мир»: вектори біполярної конфронтації напередодні Першої світової війни	146
Михайло Чучко Діяльність австрійських правоохоронних органів на Буковині в роки Першої світової війни.....	148
Валентина Шандра Евакуація шкіл з Царства Польського і прифронтових українських губерній під час Першої світової війни.....	150
Олег Шилюк Повсякденне життя буковинців: документи 1914-1918 рр. з фондів університетської книгозбірні.....	152

Світлана Шульга

Чеська дружина у Великій війні.....155

Лілія Щербін

Між націоналізмом та лібералізмом:
українське питання та П. Струве.....157

Михайло ЧУЧКО
(Чернівці)

ДІЯЛЬНІСТЬ АВСТРІЙСЬКИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ НА БУКОВИНІ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Після початку Першої світової війни, 5 серпня 1914 р. австрійський крайовий президент Буковини Р. фон Меран видав оголошення про створення в краї військово-польових судів, які мали розглядати справи про бунти, дезертирство та самосуд.

6 серпня 1914 р. східні терени Буковини перетворилися на театр бойових дій. Австрійська влада використала введення на території краю воєнного стану для жорстокої розправи з неблагонадійними. Поліція і жандармерія арештовували такого роду осіб, серед яких було також чимало православних священників з проросійськими та прорумунськими поглядами. Деяких з них було відправлено в табір Талергоф.

26 серпня міністерство внутрішніх справ розіслало на місця розпорядження щодо гострих і нещадних дій проти небезпечних для держави тенденцій, а 13 вересня крайовий президент Буковини Р. фон Меран підписав видане верховним ц.к. командуванням оголошення про розстріл зрадників. В с. Раранче, до прикладу, тоді розстріляли підозрюваного у шпигунстві місцевого селянина.

Після відходу з теренів краю в кінці серпня 1914 р. регулярних австрійських військ, крайова адміністрація та дирекція поліції перебралися з Чернівців до м. Ватра Дорней на півдні Буковини. На решті території спротив російському воєнному наступу організував начальник 13-го крайового управління жандармерії полковник Е. Фішер. Відтак австрійським воякам навіть вдалося на короткий час повернути Чернівці. В цій операції головну роль відіграли жандармські підрозділи Фішера. Паралельно з веденням

Михайло Чучко – д.і.н., професор кафедри *всесвітньої історії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.*

бойових дій Е. Фішер курував роботою чернівецького відділку «Евіденцбюро». На чернівецький відділок було покладено головне керівництво шпигунством проти Росії.

Австро-угорський генштаб, а услід за ним контрозвідка та жандармерія, схильні були списувати воєнні невдачі цісарсько-королівських військ на теренах Буковини на чисельних «зрадників» серед місцевих українців та румунів – селян, робітників, православного духовенства і навіть ітелігенції та румунської знаті, проти яких жандармерія Фішера почала репресії. Але більшість цих «зрадників». Як виявилось згодом, були невинно звинуваченими. До прикладу. На станції в Глибокій жандармами Фішера без вагомих доказів було повішено як зрадників п'ятеро селян.

Начальник жандармерії Буковини підполковник Е.Фішер, маючи в своєму розпорядженні 2 тисячі жандармів і поліцейських, організовував, відповідно до розпорядження від 13 вересня 1914 р., виданого в Гура-Гуморі Р. Мераном, польові суди і розправи над місцевим населенням, зокрема українцями та румунами, яких звинувачував у співчутті та допомозі російським військовим. Багато таких «зрадників» було розстріляно й повішено у містах Сторожинець, Вижниця, у селах Лужани, Біла Криниця та інших.

У середині серпня 1915 р. директор Чернівецької поліції К. Тарангул оприлюднив оголошення для населення, що 7-а австрійська армія візьме заручників для запобігання злочинів проти цісарських збройних сил. А 11 травня 1916 р. командування 7-ї австро-угорської армії оголосило, що всякий, хто руйнує телефонні лінії, буде розстріляний на місці.

Завійськові операції проти російської армії, контрозвідувальну роботу та боротьбу зі «зрадниками» серед місцевого населення цісарська влада відзначила Е. Фішера підвищенням у чині до генерал-майора та державним нагородами.

Після невдалого наступу російської армії у червні 1917 р. війська Росії змушені були залишити Буковину. До Чернівців та інших звільнених населених пунктів повернулися австрійська державна поліція та ц.к. жандармерія. Разом з австрійськими військами на Буковину увійшли німецькі союзники, які подекуди стали вдаватися до незаконних реквізицій. Цісарсько-

королівським жандармам нерідко доводилося гамувати сваволю німецьких солдат. До передачі влади на Буковині крайовим президентом графом Й. Ерцдорфом українському і румунському комісарам О. Поповичу та А. Ончулу, що відбулася 6 листопада 1918 р., місцева ц.-к. жандармерія і державна поліція продовжували діяти під керівництвом генерал-майора Е. Фішера та директора поліції К. Тарангула фон Валеуци.

Валентина ШАНДРА
(Київ)

ЕВАКУАЦІЯ ШКІЛ З ЦАРСТВА ПОЛЬСЬКОГО І ПРИФРОНТОВИХ УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЙ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Евакуація Варшави розпочалася 20 червня 1915 р., під час якої фабрики, державні установи, сім'ї російських чиновників і військових, історичні цінності відправляли на схід, причому спішно. Готувалися до підриву мостів через Віслу і знищенню рухомого і нерухомого майна. Підлягали евакуації вищі і середні навчальні заклади, які російська держава вважала своїми і прагматично прагнула зберегти освічену молодь. Вони перебували у складі Варшавського навчального округу, який поширювала свої повноваження на Варшавську, Калішську, Келецьку, Ломжинську, Люблінську, Петроковську, Плоцьку, Радомську і Сувалкську губернії. Його правління, очолюване князем Іваном Куракіним, виїздило до Москви. Варшавський університет і вищі педагогічні курси перемістилися до Ростова-на-Дону. Інші вищі навчальні заклади до – Москви. До українських міст: Києва, Одеси, Харкова, Чернігова, Миколаєва – евакуювалося ціла низка середніх навчальних закладів, які назагал становили сьому частину середніх шкіл округу. Решта закладів виїздили до Москви, Петрограда, Самари, Воронежа. На місцях свого нового осідку школи Варшавського округу зустріли порозуміння й підтримку. Їм було виділено частину приміщень гімназій й

***Валентина Шандра** – д.і.н., професор, ст. науковий співробітник відділу історії України XIX- початку XX ст. Інституту історії України НАН України.*

Наукове видання

**НА ПЕРЕТИНІ ЕПОХ.
ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА:
ФЕНОМЕНОЛОГІЯ, ГЕОПОЛІТИЧНІ ТА
ГУМАНІТАРНІ НАСЛІДКИ, ІСТОРИЧНА
ПАМ'ЯТЬ**

**Міжнародна наукова конференція,
присвячена 110-й річниці початку Великої
війни 1914-1918 рр.**

**Чернівці, 27-28 вересня 2024 р.
Матеріали і тези доповідей**

Наук. ред. О.В. Добржанський

Комп'ютерна верстка – А.В. Мінаєв

Друкується за ухвалою Вченої ради факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол № 2 від 17.09.2024 р.)

Надруковано у ПП Кіндій В.М.